

LUẬN ÁN TIẾN SĨ LỊCH SỬ.

NGÔ PHƯƠNG LAN. *Tính hiện đại và tính dân tộc trong điện ảnh Việt Nam.*

Chuyên ngành: Lịch sử văn hoá và nghệ thuật

Mã số: 5.03.13

Vấn đề dân tộc và hiện đại trong văn hoá rất gần với chuẩn giá trị phát triển văn hoá mà Đảng Cộng sản Việt Nam đã đề ra. Vận dụng đường lối văn hoá đó, ngành điện ảnh đã đề ra khẩu hiệu *Phấn đấu vì một nền điện ảnh Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc*. Từ thực tế của điện ảnh trong bối cảnh văn hoá, luận án tiến sĩ lịch sử của tác giả Ngô Phương Lan đã tập trung nghiên cứu về *Tính hiện đại và tính dân tộc trong điện ảnh Việt Nam* trong mối liên hệ với mục tiêu của ngành điện ảnh hiện nay. Mục đích của luận án là nhằm xác định khái niệm về tính dân tộc, tính hiện đại trong điện ảnh và mối quan hệ biện chứng giữa hai phạm trù này. Tác giả cũng làm rõ nội hàm của tính hiện đại, tính dân tộc của điện ảnh Việt Nam trong mối liên hệ với “nền điện ảnh Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc”, chỉ ra những dấu hiệu và vai trò của tính hiện đại, tính dân tộc trong một số tác phẩm điện ảnh thành công của Việt Nam. Qua những phân tích, liên hệ giữa phim Việt Nam với một số bộ phim đạt được những thành công mang tính quốc tế của các đạo diễn điện ảnh châu Á, tác giả rút ra những bài học kinh nghiệm về việc phát huy tính hiện đại, tính dân tộc của các đồng nghiệp nước ngoài. Đồng thời, tác giả cũng đề xuất những biện pháp phát huy hiệu quả, kết hợp hài

hoà tính hiện đại và tính dân tộc nhằm xây dựng những tác phẩm điện ảnh xuất sắc. Luận án cũng được xem là công trình đầu tiên nghiên cứu một cách toàn diện và có hệ thống về tính hiện đại và tính dân tộc trong điện ảnh Việt Nam. Kết cấu của luận án gồm 185 trang, chia làm ba chương chính.

Chương thứ nhất đề cập tới khái niệm tính hiện đại và tính dân tộc trong điện ảnh. Đây là hai phạm trù quan trọng của điện ảnh, nhất là trong bối cảnh mở rộng hội nhập quốc tế và xu thế “toàn cầu hoá”, “quốc tế hoá”. Hai khái niệm này cần được hiểu một cách toàn diện vì chúng không chỉ liên quan đến điện ảnh mà chúng còn được hình thành và vận động trong lịch sử phát triển của xã hội loài người và của từng dân tộc.

Tính hiện đại trong nghệ thuật điện ảnh được thể hiện ở tư duy sáng tác mới mẻ, cách nhìn nhận và phản ánh cuộc sống phù hợp với tinh thần thời đại, ở phương pháp diễn đạt nội dung sáng tạo bằng ngôn ngữ điện ảnh và bằng các phương tiện kỹ thuật, kỹ xảo hiện đại. Tính hiện đại của điện ảnh cũng gắn liền với tính quốc tế của nó vì bản thân điện ảnh là ngành nghệ thuật của đông đảo công chúng với sức mạnh phổ cập rộng rãi ở trong và ngoài nước.

Tính dân tộc trong điện ảnh gồm hai khía cạnh: tự phát và tự giác. Tính dân tộc gồm những tính chất đặc trưng của một dân tộc từ truyền thống đến hiện đại, bởi vậy, nó vừa có mặt tích cực, lại vừa có mặt hạn chế, lỗi thời nên nó cần một sự sàng lọc sáng suốt để có thể tiếp thu được những gì phù hợp với xu thế phát triển của cuộc sống.

Tính dân tộc và tính hiện đại trong điện ảnh được tác giả luận án nghiên cứu một cách biện chứng, trong sự vận động và tác động qua lại ở những mặt có quan hệ hữu cơ là nội dung tác phẩm và hình thức thể hiện. Tính hiện đại và tính dân tộc luôn gắn kết, bổ sung, hỗ trợ nhau để tạo nên một sự thống nhất. Tính hiện đại nằm trong tính dân tộc, bởi không có tính hiện đại tuyệt đối chung cho các dân tộc mà chỉ có thể xác định được tính hiện đại của từng dân tộc. Ngược lại, tính dân tộc không phải là phạm trù bất di bất dịch mà nó có thay đổi, vận động theo dòng lịch sử. Chỉ có thể xác định được tính dân tộc đầy đủ khi xét nó trong một thời đại cụ thể, nghĩa là trong mối liên hệ với thời đại.

Chương hai của luận án tập trung phân tích về cách thể hiện tính hiện đại và tính dân tộc trong một số tác phẩm điện ảnh thành công. Những bộ phim Việt Nam được chọn làm đối tượng nghiên cứu là những tác phẩm điện ảnh nổi bật trong mỗi thời kỳ của điện ảnh Việt Nam: thời kỳ chiến tranh, thời kỳ thống nhất đất nước và thời kỳ đổi mới. Việc khảo sát đã cho chúng ta một cái nhìn xuyên suốt các thời kỳ điện ảnh để thấy được những phẩm chất bền vững của dân tộc như lòng yêu nước, yêu độc lập dân tộc, cách ứng xử tình nghĩa. Trong các bộ phim thành công của điện ảnh Việt Nam, sự chuyển biến từ cách phản ánh hiện thực đơn tuyến sang đa tuyến, từ hình tượng nhân vật đại diện cho cái chung sang những con người cá thể là những biểu hiện tích cực của việc chuyển biến tư duy sáng tạo theo hướng hiện đại. Về ngôn ngữ thể hiện, các tác phẩm phần nào đã có sự đổi mới trong cách kể câu chuyện phim và tiết tấu phim dù rằng những chuyển biến này là chưa rõ nét lắm. Việc nghiên cứu

và chỉ rõ những biểu hiện của tính hiện đại và tính dân tộc được tiến hành qua những tác phẩm thành công cũng không khẳng định được về sự thành công của điện ảnh Việt Nam khi thể hiện hai đặc tính trên, bởi tỷ lệ những phim có được sự thành công khi thể hiện rõ hai tính cách này trong nội dung và hình thức thể hiện là không nhiều. Nhìn chung, tính hiện đại và tính dân tộc trong điện ảnh Việt Nam tồn tại ở dạng tự phát phổ biến hơn là tự giác, mà nguyên nhân là các nhà điện ảnh chưa quan tâm đến việc nghiên cứu những đặc điểm của hai đặc tính này để ứng dụng vào sáng tác.

Tác giả khảo cứu một số tác phẩm điện ảnh châu Á, như các tác phẩm của các đạo diễn Trương Nghệ Mưu, Trần Khải Ca, Abbas Kiarostami và Trần Anh Hùng. Các tác phẩm này đã đem đến một diện mạo mới cho điện ảnh mỗi nước và điện ảnh khu vực. So sánh với thực tế sáng tác của điện ảnh Việt Nam, tác giả luận án rút ra bài học quan trọng nhất từ các đạo diễn châu Á là: cần thể hiện những nét đặc sắc mang hồn dân tộc bằng ngôn ngữ điện ảnh ấn tượng, có sức hình tượng hoá cao, khiến cho mỗi quan tâm của một dân tộc trở thành mối quan tâm và đồng cảm chung của nhân loại.

Chương ba đề cập tới việc phát huy tính hiện đại và tính dân tộc trong điện ảnh Việt Nam, đồng thời đề xuất một số giải pháp cụ thể nhằm phát huy và kết hợp hài hoà tính hiện đại và tính dân tộc trong điện ảnh. Theo tác giả, muốn tạo sự phát triển cho điện ảnh Việt Nam, cần xây dựng những tác phẩm xuất sắc và mang tầm tư tưởng lớn, đồng thời phải phản ánh được chân thực cuộc sống, mang tư tưởng nhân văn sâu sắc và có những sáng tạo độc đáo về

nghệ thuật. Những tác phẩm như vậy sẽ chứng tỏ được vị thế của điện ảnh Việt Nam trên trường quốc tế. Để xây dựng những tác phẩm xuất sắc cho điện ảnh Việt Nam, cần kết hợp hài hoà tính hiện đại và tính dân tộc trong mỗi tác phẩm. Nếu chỉ quan tâm tới tính hiện đại mà bỏ qua tính dân tộc, chúng ta sẽ không thể hiện được những gì ẩn chứa trong tâm hồn, những gì gắn bó máu thịt với nhân dân và không tìm được sự đồng cảm của họ. Còn nếu chỉ quan tâm tới tính dân tộc mà bỏ qua tính hiện đại thì sáng tác dễ đi theo lối mòn, không phát huy được sự sáng tạo, không cập nhật được với thời đại nên tác phẩm sẽ không đáp ứng được nhu cầu xã hội, không thu hút được sự quan tâm của khán giả.

Tác giả luận án cũng chỉ ra một số giải pháp nhằm phát huy hiệu quả và kết hợp hài hoà tính hiện đại, tính dân tộc, tạo nên những tác phẩm xuất sắc cho điện ảnh Việt Nam. Về nội dung tác phẩm, để phát huy tính hiện đại cần phải đổi mới tư duy sáng tác sao cho những việc phản ánh hiện thực cuộc sống mang tính khái quát và phù hợp với tinh thần thời đại. Để tác phẩm thấm đượm tính dân tộc, cần có cái nhìn sâu sắc và xuyên suốt từ cội nguồn truyền thống dân tộc đến bản chất cuộc sống hôm nay. Như vậy, phim Việt Nam vừa giữ được truyền thống, bản sắc dân tộc, lại vừa phản ánh đúng suy nghĩ, tâm tư, tình cảm, khát vọng của những con người trong thời đại mới.

Về hình thức thể hiện, các tác phẩm điện ảnh cần phát huy tối đa những nét đặc sắc trong phương thức biểu hiện của văn học nghệ thuật cổ truyền, đồng thời hạn chế đến mức cao nhất những ảnh hưởng mang tính cản trở của truyền thống văn nghệ “bằng lời” đối với điện ảnh - bộ môn nghệ

thuật đòi hỏi cách tư duy bằng hình tượng màn ảnh. Sự kết hợp này cần được triển khai một cách toàn diện ở tất cả các khâu liên quan đến ngôn ngữ thể hiện của tác phẩm điện ảnh như: tạo dựng kết cấu phim và diễn đạt câu truyện, xử lý các mối quan hệ, xây dựng hình tượng nhân vật, khai thác chi tiết và tình huống, tạo sự hợp lý, tự nhiên, tận dụng tối đa thế mạnh của hình ảnh và âm thanh

Luận án cũng khẳng định việc giải quyết một cách hiệu quả sự kết hợp giữa tính dân tộc, tính hiện đại trong tác phẩm điện ảnh sẽ có ý nghĩa quan trọng và thiết thực đối với việc định hướng và nâng cao chất lượng sáng tác. Trên cơ sở sự kết hợp này, luận án rút ra những giải pháp xây dựng tác phẩm điện ảnh xuất sắc, phát huy ảnh hưởng đối với xã hội và tạo một sự phát triển vững chắc cho ngành điện ảnh. Mặt khác, việc kết hợp tính dân tộc và tính hiện đại để “xây dựng một nền điện ảnh tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc” cũng là điều kiện tiên quyết để xúc tiến quá trình hội nhập quốc tế điện ảnh một cách tự chủ mà không sợ “đánh mất mình”, từ đó, khẳng định một vị trí xứng đáng cho điện ảnh Việt Nam trong khu vực và trên thế giới. Đây là vai trò hết sức quan trọng của điện ảnh - một ngành nghệ thuật có thế mạnh phổ biến nhanh và rộng.

Luận án đã bảo vệ thành công tại Hội đồng chấm luận án cấp nhà nước họp tại Viện Văn hoá - Thông tin năm 2005, đã được công bố rộng rãi, có thể tìm đọc tại Thư viện Viện Thông tin khoa học xã hội và Thư viện Quốc gia.

HẢI BÌNH

giới thiệu